

Eusebiu Neculai Munteanu

PREȘCOLARUL
ÎN FAMILIE
ȘI LA GRĂDINIȚĂ

Ghid practic pentru părinți și profesori

Cuprins

<i>Prefață</i> (Constantin Cucoș)	11
Capitolul 1. Preșcolarul în familie	15
Practici educaționale pentru părinți	21
1. Curiozitatea	21
2. Autonomia personală	25
3. Creativitatea și imaginația	28
4. Concentrarea atenției	32
5. Interacțiunea cu adulții	34
6. Interacțiunea cu alți copii	36
7. Regulile și limitele	40
8. Capacitatea de a negocia	43
9. Capacitatea de a lua decizii	45
10. Capacitatea de a manifesta empatie	47
11. Capacitatea copilului de a se percepe ca persoană unică	51
12. Reziliența	55
13. Comunicarea și achiziționarea limbajului	57
Capitolul 2. Preșcolarul la grădiniță	59
Practici educaționale pentru profesori	69
1. Asigurarea sănătății și securității copiilor la grădiniță	69
2. Amenajarea mediului educațional	70
3. Adaptarea copiilor la grupa mică	78
4. Parteneriatul cu părinții	84
5. Evaluarea și proiectarea	92
6. Predarea și învățarea	105
7. Abilitățile cognitive și metacognitive ale preșcolarilor	155
8. Emoțiile și sentimentele preșcolarilor la grădiniță	169
9. Socializarea preșcolarilor la grădiniță	177
Capitolul 3. Câteva reflecții asupra a trei interogații fundamentale: „de unde venim?”, „cine suntem?” și „încotro ne îndreptăm?”	191
<i>Bibliografie</i>	207

5. Evaluarea și proiectarea

Proiectarea activităților de învățare presupune aplicarea de către profesori a *Curriculumului pentru educație timpurie*, a *Reperelor fundamentale în învățarea și dezvoltarea timpurie a copilului de la naștere la 7 ani* și a *Standardelor de autorizare de funcționare provizorie și a standardelor de acreditare și de evaluare externă periodică în învățământul preuniversitar*. Cunoașterea și aprofundarea celor trei ordine de ministru este esențială pentru elaborarea corectă a proiectării activităților de învățare în învățământul preșcolar. Planificarea anuală/modulară, catalogul grupei și caietul de observații sunt instrumentele de lucru ale profesorului care îi permit acestuia gestionarea cu succes a demersului didactic. Planificarea anuală, ca document, ar trebui să cuprindă următoarele elemente:

1. Planul de învățământ;
2. Structura anului școlar;
3. Programul zilnic și legenda activităților;
4. Colaborarea cu familia: ședințe, activități în comun, programul activităților de consiliere parentală;
5. Evaluarea inițială: teste, rezultate și măsuri ameliorative;
6. Lista cu preșcolarii și descrierea nivelului de dezvoltare a fiecărui preșcolar;
7. Harta riscului educațional la grupă și planurile individualizate de învățare destinate copiilor cu dezvoltare atipică (întârzieri/dificultăți în dezvoltare, CES, abilități înalte) realizate împreună cu părinții, cu logopedul, cu consilierul școlar sau cu psihologul. Sunt nominalizați copiii incluși în terapii psihologice sau logopedice și sunt descrise programele de activități remediale destinate copiilor cu dezvoltare atipică;
8. Caracterizarea sintetică a grupei în conformitate cu *Reperele fundamentale în învățarea și dezvoltarea timpurie a copilului de la naștere la 7 ani* aprobate prin OMECTS nr. 3851 din 17 mai 2010;
9. Argument privind asigurarea stării de bine a preșcolarilor la grădiniță: descrierea ambientului grupei, descrierea interacțiunilor între copii și între copii și adulți, descrierea parteneriatului cu părinții și a planificării activităților de învățare de la egali;
10. Temele anuale;
11. Activitatea metodică și activitățile derulate în cadrul cercurilor pedagogice;
12. Planificarea calendaristică a activităților de învățare (inclusiv a activităților de observare a preșcolarilor) atât în conformitate cu prevederile din *Curriculumul pentru educație timpurie* aprobat prin OMEN nr. 4694/02.08.2019, cât și cu prevederile din *Standardele de autorizare de funcționare provizorie*

- și a standardelor de acreditare și de evaluare externă periodică în învățământul preuniversitar* aprobate prin HG nr. 994/18.11.2020, Indicatorul 10;
13. Motivarea necesității și descrierea activităților de evaluare longitudinală a dezvoltării preșcolarilor;
 14. Revizuirea planificării în funcție de rezultatele evaluării longitudinale, precum și în funcție de rezultatele obținute în urma desfășurării activităților remediale cu preșcolarii cu dezvoltare atipică;
 15. Motivarea necesității și programul activităților extracurriculare;
 16. Motivarea necesității și descrierea activităților opționale;
 17. Pentru grupa mare: activități specifice pentru tranziția cu succes a copiilor la școală;
 18. Pentru grupa mică: activități specifice pentru asigurarea adaptării copiilor la grădiniță;

În elaborarea planificării anuale sau modulare, profesorul are nevoie de informații relevante privind nivelul de dezvoltare a copiilor. În acest scop, în evaluarea inițială pot fi utilizate instrumente standardizate, precum chestionare privind nivelul de dezvoltare (competențe motrice, competențe cognitive, competențe emoționale, competențe sociale, autonomia personală, temperament/personalitate sau prerechizitele școlarizării)¹ sau instrumente de analiză a riscului educațional, respectiv o fișă sintetică de observare a comportamentelor preșcolarului.

Pentru analizarea riscului educațional, profesorul are în vedere, în primul rând, riscurile ce pot exista în familia copilului: absența parțială sau totală a suportului parental, comportamentul agresiv (verbal sau fizic) a părinților, comportamente parentale indezirabile (consum de alcool sau droguri, pornografie, alte tipuri grave de adicții), gradul redus de implicare a părinților în educația copiilor, lipsa limitelor și a regulilor stabilite de părinți în familie, opinii radical diferite ale părinților față de educația copilului, părinți extrem de protectori sau cu reacții exagerate la boală, părinți cu probleme grave de sănătate, cu probleme financiare sau probleme sociale, familii cu numeroși copii, spațiu familial inadecvat, copil înfiat sau instituționalizat. Apoi, profesorul are în vedere riscurile la adresa sănătății copilului, precum alergiile, bolile cronice, bolile metabolice, deficiențele în alimentație, stilul de viață nesănătos, condițiile insalubre de locuit sau igiena personală deficitară.

O altă dimensiune fundamentală în analiza riscului educațional vizează dezvoltarea și învățarea. Dezvoltarea fizică insuficientă se referă la greutatea

1. Mircea Miclea *et al.*, 2010, *Platforma de evaluare a dezvoltării 3-6/7 ani*, vol. I și II, Editura ASCR, Cluj-Napoca.

și înălțimea inadecvată (prea mică sau prea mare) în raport cu vârsta copilului. Dacă preșcolarul întâmpină dificultăți în a ține creionul în mână, dacă întâmpină dificultăți în a deplasa obiecte mici cu mâna sau dacă copilul merge, aleargă, se târăște sau se cațără într-un mod neobișnuit – atunci vorbim despre o insuficientă dezvoltare motrică (fină sau grosieră). Dezvoltarea senzorială adecvată are în vedere capacitatea vizuală, auditivă, olfactivă, gustativă, proprioceptivă (perceperea poziției propriului corp în spațiu), interoceptivă (perceperea stărilor interne ale propriului corp) și nociceptivă (rezistența la durere) a copilului. Alte capacități senzoriale importante vizează coordonarea oculo-motorie, menținerea echilibrului în mișcare, respectiv rezistența la căldură și frig. Toate aceste capacități senzoriale depind de modul de funcționare a receptorilor și a rețelelor neuronale ce procesează informațiile primite.

Lumea în care trăim nu este aceeași pentru toți, ci este mai curând un spectacol creat de fiecare creier în parte, un model intern de reprezentare a lumii și a realității. Noi, oamenii, facem parte din biosferă și am evoluat, timp de milioane de ani, pe Pământ împreună cu alte ființe vii. Prin urmare, procesorul (creierul) și senzorii noștri (organele de simț) ne oferă acces doar la acele informații care au facilitat supraviețuirea și reproducerea noastră de-a lungul timpului. Sunetele, mirosurile sau culorile nu există, de fapt, în realitate așa cum ne închipuim noi. Moleculele din aer sunt captate de receptorii din urechea noastră sau din nasul nostru, iar creierul le etichetează drept sunete sau mirosuri diferite.

În mod similar, creierul nostru etichetează anumite lungimi ale spectrului luminii vizibile sub formă de culori. Unii oameni dispun de o capacitate de discriminare tactilă, olfactivă, auditivă sau cromatică mai mare decât alții. Percepția realității diferă semnificativ de la un individ la altul. Aceeași realitate poate fi trăită și interpretată diferit de un individ sau altul în funcție de caracteristicile propriei senzorialități și ale propriului creier. În timp ce pictează la grădiniță, fiecare preșcolar percepe lumea în mod diferit: vârful degetelor de la mâini detectează textura și duritatea personului, nasul detectează concentrațiile moleculare ce plutesc în aer în sala de grupă, urechile detectează vibrațiile și undele emise în aer de boxe ce vibrează, ochii detectează fotonii și lumina din încăperea, iar corpul său detectează presiunea aerului din cameră și poziția în care se află în sala de grupă.

Percepția realității diferă semnificativ de la un individ la altul. Aceeași realitate poate fi trăită și interpretată diferit de un individ sau altul în funcție de caracteristicile propriei senzorialități și ale propriului creier. O serie de studii au demonstrat faptul că aproximativ 15% dintre femei sunt capabile să vadă lumea mult mai colorat decât restul oamenilor, deoarece sistemul lor vizual dispune de mai mulți fotoreceptori de culoare. Unii copii au capacități

sinestezice, alții au capacități extrasenzoriale: *îmi amintesc de o fetiță de patru ani care a avut o nefericită premoniție. Copilul mi-a spus, într-o zi, că nu poate veni mama să o ia de la grădiniță, deoarece are piciorul în ghips, pentru că s-a accidentat mergând cu trotineta electrică. În aceeași zi, mama a venit la grădiniță. Era sănătoasă și i-am povestit ce mi-a spus copilul. Mama a început să râdă de imaginația copilului și i s-a părut neverosimilă ideea. Doar că după câteva zile, tatăl fetei a venit la grădiniță și mi-a spus că soția sa și-a rupt piciorul mergând pe trotinetă. Am fost amândoi uimiți de această coincidență bizară.*

Copiii percep diferit realitatea, dar prin utilizarea limbajului ei învață cum să comunice despre lucruri similare. La vârsta de trei ani, când vine la grădiniță, un copil ar trebui să fie capabil să comunice verbal sau nonverbal despre obiectele și persoanele din jurul său ori despre evenimentele și întâmplările pe care le trăiește. În caz contrar, preșcolarul poate fi suspectat de elemente de autism, iar părinții trebuie informați cu privire la acest risc major. Evaluarea psihologică a copilului de către specialiști devine o prioritate în acest caz.

Dezvoltarea socială și emoțională a copilului este esențială pentru adaptarea cu succes a acestuia în societate. Riscurile privind dezvoltarea emoțională a unui preșcolar sunt următoarele: atașamentul dezorganizat, stima de sine deficitară, incapacitatea de a recunoaște emoțiile, incapacitatea de a exprima emoțiile, lipsa autocontrolului, crizele dese de *tantrum* și accesele repetate de furie, instabilitatea emoțională, fobiile puternice, lipsa empatiei și incapacitatea de a înțelege gândurile și intențiile altei persoane. Riscurile privind dezvoltarea socială a unui preșcolar apar atunci când acesta nu interacționează cu alți copii sau cu adulții, nu are niciun prieten la grădiniță, nu împarte jucăriile cu nimeni, intră des în conflict cu alții copii, are tendință de izolare și manifestă o rezistență redusă la frustrare. Oricare dintre aceste comportamente poate deveni, în timp, un risc semnificativ în domeniul dezvoltării emoționale sau sociale.

Cele mai mari riscuri privind autonomia personală a preșcolarului apar atunci când acesta nu mănâncă la grădiniță, nu știe să utilizeze tacâmurile, nu știe să utilizeze toaleta, nu știe să se spele pe mâini, nu este capabil să se odihnească la grădiniță, nu se îmbracă singur, nu dispune de minime abilități sau deprinderi privind securitatea personală, nu solicită niciodată ajutorul atunci când are nevoie sau îl cere permanent, deși nu are întotdeauna nevoie.

Dintre procesele cognitive, riscul educațional vizează atenția, limbajul, memoria și capacitatea de a rezolva probleme. Un preșcolar cu o atenție deficitară manifestă cel puțin unul din următoarele comportamente: nu este capabil să fie atent mai mult de două sau trei minute, este hiperkinetic, întâmpină dificultăți în a trece de la o activitate la alta, are reacții impulsive sau are fixații

pe o idee, fiind incapabil să treacă cu ușurință de la o idee la alta. Un preșcolar cu un limbaj insuficient dezvoltat manifestă cel puțin unul din următoarele comportamente: nu vorbește, întâmpină dificultăți în a vorbi (leagă greu propoziții, are probleme de pronunție etc.), este incapabil să exprime dorințe, învață cu dificultate cuvinte noi, nu este capabil să urmărească indicațiile oferite, nu înțelege întrebările sau nu povestește întâmplări. Gradul de dezvoltare a capacităților și atitudinilor în învățare constituie ultimul palier de analiză a riscului educațional. Un preșcolar lipsit de curiozitate, lipsit de inițiativă și perseverență sau cu o imaginație deficitară va întâmpina serioase probleme în ceea ce privește adaptarea într-o lume a viitorului.

Analiza riscului educațional a unui preșcolar poate fi realizată observând și înregistrând sistematic o serie de informații referitoare la domeniile de dezvoltare. Prezentăm, în continuare, o grilă sintetică de analiză elaborată pe baza *Reperelor fundamentale în învățarea și dezvoltarea timpurie a copilului de la naștere la 7 ani*, pornind de la întrebarea fundamentală: „Ce anume ar trebui să observăm, în mod sistematic, în dezvoltarea tipică a unui preșcolar?”.

I. Motricitate grosieră/abilități de mișcare:

1. Cum se mișcă (rapid, încet, împiedicat etc.)?
2. Cum merge, cum stă, cum aleargă și cât de ușor se oprește din alergare etc.?
3. Care este activitatea de mișcare preferată (alergarea, săritura, cățărarea, rostogolirea etc.)?
4. Cum se orientează în spațiu?
5. Cum își păstrează echilibrul?
6. Cum aruncă și cum prinde mingea?
7. Cum dansează?

II. Motricitate fină:

1. Care este mâna sa dominantă?
2. Cum ține și cum apucă cu mâna diferite obiecte?
3. Cum ține în mână creioanele și pensulele?
4. Care este activitatea motrică fină preferată?
5. Mâzgălește pe hârtie semne grafice? Scrie litere și cifre?
6. Realizează puzzle-uri sau diferite obiecte din plastilină?
7. Este capabil să utilizeze tastatura?

III. Comunicare și competențe de limbaj:

1. Comunică verbal? Ce sunete și zgomote emite în mod sistematic?
2. Are capacitatea de a striga sau țipa (situația, durata, intensitatea)?
3. Menține contactul vizual atunci când comunică?
4. Răspunde la îndrumări sau ghidaj verbal?

5. Manifestă expresivitate facială?
6. Comunică prin intermediul limbajului corporal?
7. Este interesat de cărți și de noile tehnologii?

IV. Dezvoltare cognitivă:

1. Descoperă relația dintre o cauză și efectul acesteia?
2. Compară între ele diferite situații sau diferite persoane?
3. Contruiește noi experiențe de joc pe baza achizițiilor anterioare?
4. Găsește, singur sau în grup, soluții la diferite probleme adecvate vârstei?
5. Utilizează numere, forme geometrice, mărimi, greutate, lungimi sau volume în timpul jocurilor?
6. Este interesat de ființele vii și de mediul înconjurător în care trăim?
7. Își imaginează ce simt și ce gândesc ceilalți colegi cu care se joacă?

V. Dezvoltare emoțională:

1. Cum suportă separarea de persoanele de care se simte atașat?
2. Când zâmbește și când râde?
3. Când este trist?
4. Când este furios?
5. Când este anxios?
6. Cum se calmează pe sine sau cum îi calmează pe ceilalți copii?
7. Cum reacționează atunci când nu îi iese ceea ce și-a propus să facă?

VI. Dezvoltare socială:

1. Preferă să se joace mai mult singur sau cu alți copii?
2. Comunică și interacționează cu adulții și cu ceilalți copii?
3. Cere ajutorul atunci când are nevoie? Oferă ajutorul altora?
4. Respectă regulile?
5. Este capabil să negocieze cu ceilalți propriile interese?
6. Împarte jucăriile cu ceilalți copii?
7. Manifestă în mod exagerat dependență/independență față de părinți și profesori?

VII. Atitudini și capacități în învățare/Preocupări și interese:

1. Cât de curios este copilul?
2. Alege între o varietate mai largă de activități sau are tendința de a alege doar câteva activități?
3. Cum alege o anumită activitate (alege singur, alege între două sau mai multe variante sau nu știe ce să aleagă – adică este mereu influențat de alții în alegerile sale)?